

MARIA ÀNGELS ANGLADA EN EL RECORD. UNA PINZELLADA SOBRE LA INFLUÈNCIA DEL PAISATGE EMPORDANÈS EN L'OBRA D'ANGLADA

M. ROSA FONT I MASSOT
Institut Santiago Sobrequés

Maria Àngels Anglada remembered. Influences of the Empordà landscape in her work

Aquest text és una col·laboració a la taula rodona que va tenir lloc a Vic el dia 20 d'abril de 2009, dins del marc de la jornada que es va dedicar a l'escriptora M. Àngels Anglada amb el títol «L'obra de M. Àngels Anglada avui». Hi exposo, d'una banda, els records que tinc del seu mestratge com a docent i com a escriptora i, d'altra, la influència que va exercir el paisatge, i en concret l'Empordà, en la seva obra.

This paper is a contribution to the round table held in Vic on 20th April 2009, in the margins of the conference devoted to the writer M. Àngels Anglada with the title «L'obra de M. Àngels Anglada avui» —M. Àngels Anglada's work today—. Firstly, I explain the memories I have of her expertise as a teacher and as a writer and, secondly, the influence exerted by the landscape, and specifically by the Empordà, on her work.

Paraules clau: record, paisatge, Empordà.

Keywords: memory, landscape, Empordà.

Parlar de M. Àngels Anglada vol dir, en el meu cas, recordar la professora de literatura que vaig tenir al batxillerat, la poeta que va accedir amablement a llegir i a prologar alguns dels meus poemes, i vol dir, sobretot, parlar de l'escriptora («la poeta que escrivia novel·les», com li agradava d'afirmar). La professora que vaig tenir als quinze i setze anys em va fer conèixer, per primera vegada, Espriu i Verdaguier, Maragall i Riba, en unes classes en què incorporava autors de la literatura catalana dins de la matèria de literatura castellana que era, llavors, l'única que existia al programa oficial. Ella ens llegia, amb la seva veu pausada i melodiosa, poemes de *La pell de brau* i *El caminant i el mur*, de Salvador Espriu, fragments del *Canigó* de Jacint Verdaguier, del *Cant espiritual* de Joan Maragall i algunes de les *Elegies de Bierville* de Carles Riba, i ens va ensenyar a valorar i a estimar uns poetes catalans que no ens hauria mostrat mai l'ensenyament del final de l'època franquista.

A la dècada de 1970, les alumnes que teníem com a professora M. Àngels Anglada sabíem que escrivia poemes. Ho recordo ara com una música llunyana, una mica esborrada pel temps. Amb algunes alumnes de les Escolàpies de Figueres comentàvem la publicació del seu llibre *Díptic*, així com el seu compromís amb la llengua catalana i amb alguns empresonats pel franquisme. Però eren converses de pati d'escola, d'aquelles que s'esvaeixen només de ser encetades. La gran poeta

de *Díptic*, de *Kyparissia* i d'*Arietta*, la vaig descobrir més tard, quan la meva inquietud com a lectora em va portar a valorar els seus versos i a estimar-los.

La poeta M. Àngels Anglada va ser, per a mi, un model a seguir, però no només pels seus savis consells literaris, sinó també humans. Recordo especialment un dia d'estiu a Vilamacolum, a la casa dels Geli, on vaig anar per demanar-li la seva opinió sobre uns poemes que jo havia escrit. Mai no oblidaré la seva sentència: «Si vols escriure, has de tenir alguna cosa per dir». He procurat seguir el seu ensenyament: si no tinc res a dir, prefereixo el silenci. Considero que els seus comentaris i reflexions eren tan equilibrats i savis com la humanitat que va demostrar al llarg de la seva vida.

Parlar de l'escriptora és parlar de la seva obra, calidoscòpica i variada, sincera i intensa, apassionada i al mateix temps continguda i colpidora, coherent i equilibrada.

L'obra poètica de M. Àngels Anglada té la mateixa profunditat humana que ella posseïa. Els seus versos brollen, subtils i perfectes, de la seva sensibilitat, del seu coneixement dels clàssics, de la vida i del paisatge, el qual actua com a element embrionari, a partir del qual s'exposen pensaments i sensacions. Al poema «Des de les Closes» ens diu:

«Recorda sempre aquesta claror
de la tarda —assuavida
pel trenat dels xiprers i dels llorers flairosos—
com la veus, ja enyorant-la, darrera els finestrals.

Recorda sempre aquesta claror
gràvida d'ocells quasi tots invisibles,
fora d'una cardina que es gronxa
a la branca més alta del més alt xiprer.»¹

Es pot palpar, en la seva obra poètica, l'admiració per la plana de l'Empordà i els seus límits, per la tramuntana que sacseja el blat i gronxa els xiprers, pels ocells de les closes i pels aiguamolls. I també la seva manera particular de contemplar tot aquest entorn: aquesta forma d'observació que va des dels petits insectes, els granets de sorra, les tiges de les plantes o les fulles dels arbres, fins a l'amplitud dels camps o del mar.

Diria que l'Empordà li va donar la llum dels versos i que la proximitat amb el mar, des del seu Vilamacolum, li va fer sentir encara més el batec dels clàssics. L'Empordà i Grècia comparteixen els xiprers, els ginestars, els pins, els tresors antics i evidentment el mar: com la seva poesia, que participa de la bellesa i harmonia del món clàssic i també d'aquest paisatge tan viu, tan humà que dibuixen els seus versos:

1. ANGLADA, M. Àngels. «Des de les Closes», II, dins *Carmina cum fragmentis. A: Columnes d'hores*. Barcelona: Columna, 1990.

A Cnossos (Creta), el 1991. © Arxiu Família Anglada.

«Ara em miro les veles sobre el mirall del mar
com un ressò més lent del vol de les gavines.
S'ha mort la marinada i quietud de xiprers
espera sense cap recança el llarg capvespre.
Amb interval divers, molt més tard, els dos fars
amb batuta de llum marcaran el silenci
i qui sap si aleshores envejarem la mar
nosaltres, els vivents entre clarors incertes.»²

Però aquesta presència destacada del paisatge, sigui la plana de Vic, Grècia o l'Empordà, la trobem també en les seves novel·les, on s'evidencia l'estret lligam amb la terra i amb tot el que la caracteritza: la vegetació i els conreus (des dels tamaris fins als àlbers, els camps de blat i de fruiters) i les closes, que M. Àngels Anglada descriu amb tanta precisió i plasticitat:

«...les closes a la primavera, quan enmig dels recs veureu esclatar una munió de petites flors blanques i els arbres de les voreres, saules, freixes, plàtans, verdegens tots a la seva manera, mentre algun pollancre escadusser treu els seus borrons rosats, amb carnació de galta. I a l'estiu, quan sovint alena la marinada i les xiques erugues verdes es penjen i caminen en arcs flexibles entre les branques vincladisses, i les menudes reinetes salten al fresseig de les vostres passes, i veieu entre el tapís fullós les tórtores brunes matisades de llicorella i farigola.

...les closes a l'hivern —quan hi corre la tramuntana com una gran esgarrifança— encara xopes de les pluges de tardor, i mireu els arbres nus com un poema descarnat, reixes vives, cossos oferts a l'abraçada impetuosa del vent que va eixugant, però mai ben bé del tot, els efímers estanys, els falsos aiguamolls on el dibuix de branques i branquillons s'emmirallen, on venien a beure les fredelugues de crestetes airoses i, fins i tot, en dies freds, algun aplec de bernats pescaires.»³

És aquest paisatge cenyit pel mar i pel Canigó, presidit per xiprers i per pollanques, i travessat per camins serpentejants i per les aigües dels estanys i dels rius, el que la devia encisar d'ençà que es va traslladar a viure a Figueres i que va començar a passar els estius a Vilamacolum, el Vilasirvent de *Les closes*:

«Des del terrat, que ha arribat un xic envellit fins als nostres dies, es poden veure els camins que sembla que no s'acabin mai, els camps i les fileres de xiprers, i en dies clars —n'hi ha molt sovint— les muntanyes del Canigó, sense que calgui enfilar-se a l'alta miranda que també va reconstruir la besàvia.»⁴

El mateix paisatge que li feia declarar el seu amor per la plana de Vic, on havia nascut, i per la plana de l'Empordà que la va acollir:

2. ANGLADA, M. Àngels. «Des de Llançà». A: *Arietta*. Barcelona: Columna, 1996.
3. ANGLADA, M. Àngels. *Les closes*. Barcelona: Destino, 1979.
4. *Ibidem*.

«Camí dels vents, he estimat l'altra plana,
els vols de les gavines als sembrats,
les aigües, com nosaltres, indecises.»⁵

Podríem resseguir el perfil de l'Empordà en l'obra de molts escriptors que hi han nascut o que s'hi han vinculat, des dels poetes de la Renaixença empordanesa (Anicet de Pagès de Puig o Damàs Calvet) fins a poetes com Jaume Maurici, Montserrat Vayreda o Pere Prada, i narradors com M. Àngels Vayreda i Joan Guillamet, entre molts altres. Cadascun d'ells ha parlat, des del seu món particular, d'aquest Empordà lluminós, que és ben sovint font de creació.

Al poema «Plenitud» d'Anicet de Pagès de Puig, un dels noms més il·lustres de la Renaixença empordanesa, podem observar un Empordà tardoral, descrit amb la precisió d'un contemplador sagaç i benigne, una mena de *locus amoenus* humanitzat a través de la introducció de les figures d'uns noiets:

«Al peu de les nogueres hi ha solades
de nous que s'han obert; les verdes pinyes,
tot escampant sa flaire reïnosa,
pengen dels pins a punt d'esbadallar-se,
i els bordegassos, d'amagat dels amos,
proven de fer-les caure a cops de pedra;
els mongetars verdosos, a les hortes,
s'enfilen per les canyes encreuades
tots enflocats de blanques campanetes;
i allà dalt, un sol clar que ja no abrusa
deixa caure a la terra sos raigs tebis
omplint-ho tot de vida assossegada.»⁶

Hi ha una certa proximitat entre aquesta visió i la del poema «Tardor a Requesens» d'Anglada. Els colors, la lluminositat tènue i la presència humana que permet expressar la beatitud de l'instant:

«Les muntanyes clapades de fràgils ors, de porpres
sumptuoses. (...)

Ja ho sé que és una treva,
que els dits llargs de l'hivern tronaran cendra grisa
les fulles dels aurons que trepitja el senglar.
Però ara cacem l'instant, quan el sol del migdia
encén el brancam d'or, i escalfa les petites
mans que es clouen felices damunt castanyes tendres
i esguards que es clouen sobre el tendre record.»⁷

5. ANGLADA, M. Àngels. «Dues planes», dins *Díptic*. A: *Columnes d'hores*. Barcelona: Columna, 1990.

6. DE PAGÈS DE PUIG, Anicet. *Poesies*. 2a ed. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1907.

7. ANGLADA, M. Àngels. *Arietta*. Barcelona: Columna, 1996.

D'altra banda, un altre dels components definitoris de l'Empordà, el Canigó, és presentat per Damàs Calvet, contemporani d'Anicet de Pagès, al poema «Los Aires de la Pàtria», com una muntanya vestida de «setí blanc», una visió, la del Canigó nevat, que és compartida per altres escriptors vinculats a l'Empordà:

«Quan a l'hivern tornava
em semblava en los camps veure-hi ginesta,
i el Canigó guaitava
que com en jorn de festa
duia de setí blanc sa rica vesta.»⁸

El tòpic (o no?) més utilitzat per definir l'Empordà és, sens dubte, el de la marca que imprimeix la tramuntana en el caràcter dels empordanesos. Fins i tot des del vessant científic, s'ha intentat demostrar la influència que aquest vent exerceix sobre el comportament dels que viuen en aquestes terres. Realitats o ficcions a banda, el cert és que la tramuntana ha emplenat pàgines i pàgines de la literatura més o menys vinculada amb l'Empordà. Joan Guillamet, en el seu llibre *Coses i gent de l'Empordà*, en parla amb aquests termes:

«La tramuntana bufa. I bufa de valent. Anit passada va començar a engegar-se i va fer-ho primerament tot aixecant una polseguera subtil que corria arreu del carrer. Després van ser els canyers els que van començar a vinclar-se amb un aire reverent mentre obrien, si us plau per força, els registres d'una orquestra de vent colossal. Els orgues de la plana sonaven amb tot el volum donat i els seus arpegis s'esmicolaven contra les muntanyes com un avió que s'hagués perdut. Com a culminació, la gresca atmosfèrica ha adquirit uns caires de grandiositat i de patetisme difícils d'imaginar.»⁹

Tanmateix, el que marca la producció literària d'un autor no és tan sols l'indret que trepitja i que sent ben a prop per una qüestió d'afinitat o perquè hi ha nascut i constitueix el seu «paradís de la infantesa», sinó també les experiències, les sensacions, la formació personal i cultural, la manera de mirar el món... Potser l'Empordà, però, té la capacitat de donar aquesta força creativa que només posseeixen uns llocs ben especials, sigui per la lluminositat, sigui per la presència del mar, per la varietat de la mateixa orografia, des de la plana més esventada fins a les muntanyes que limiten pel nord, o bé per l'encant natural que hi ha en la disposició dels xiprers, dels pollancre i de les oliveres. Potser l'Empordà permet, com diu M. Àngels Anglada, que els ocells de la creació s'alcin de tant en tant del «llac del silenci» i assagin «una cançó».¹⁰ Ara bé, més enllà d'aquests trets que poden ser assumits per alguns escriptors nascuts o vinculats amb l'Empordà, penso que cada autor té una manera particular de veure i d'entendre el món que l'envolta i,

en aquest cas, malgrat que l'entorn pugui marcar d'una manera especial, també és cert que allò que distingeix l'escriptor és un estil i la voluntat de fer una obra que tingui solidesa i entitat.

De M. Àngels Anglada ens en queden moltes coses: primer de tot, la seva obra, coherent i delicada com ella mateixa, plena de matisos i de sensibilitat, profundament humana i intensament lírica. Però també ens en queden la seva mirada i la seva veu. La mirada de M. Àngels Anglada era una mirada lúcida i enormement viva. Rere el mar negre dels seus ulls, s'hi llegia un interrogant que qüestionava les certeses massa fàcils. No era una mirada complaent ni superficial, sinó que indagava en tot el que contemplava, fossin persones o textos, el paisatge, la història o l'entorn, perquè el seu esperit la duia a la recerca del detall, de la raó de ser, del fonament de les coses. Era una mirada encuriosida i meravellada i, alhora, era una mirada que es rebel·lava contra la desolació del seu temps i contra determinats episodis de la història, com ara els genocidis del poble jueu i del poble armeni, que ella va incorporar, respectivament, a les novel·les *El violí d'Auschwitz* i *Quadern d'Aram*.

La seva mirada anava estretament unida a les seves paraules, a la seva veu. No sé per què, quan ella intervenia en un acte públic o en la presentació d'algun llibre, tenia la sensació que la seva veu s'adreçava en especial a cada un dels qui l'escoltàvem, com si els seus mots es projectessin de forma exclusiva per a cada un de nosaltres.

Jo crec que tot això la va fer estimada, així com també la seva generositat, el seu compromís amb el món i la seva amabilitat sincera.

8. CALVET, Damas. «Los Aires de la Pàtria». A: *Llibre de la Pàtria*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1882.

9. GUILLAMET, Joan. *Coses i gent de l'Empordà*. Barcelona: Selecta, 1972.

10. ANGLADA, «Des de les Closes», *op. cit.*